

PODPORA ZÁJMU DĚTÍ MATEŘSKÉ ŠKOLY O PSANOU FORMU JAZYKA

**Dana Cibáková, Milan Polák, Marta Zatloukalová, Anita
Oralová a Dominika Holcová**

Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Úvod

V rámci řešení projektu pregramotností v předškolním vzdělávání jsme realizovali akční výzkum, který byl zaměřen na oblast čtenářské pregramotnosti s podporou zájmu dětí o psanou formu jazyka. Předložený text se zabývá problematikou čtenářské pregramotnosti v mateřských školách a jejího možného zvyšování pomocí her, různých zábavných aktivit a činností, které děti v cílové věkové skupině stále žádají. Proto jsme navrhli určitou podobu činností, jejímž prostřednictvím se děti mohou hravou formou seznámit s písmeny a vytvořit si zároveň vztah ke knihám. Činnosti a hry vycházejí vždy z krátkého příběhu z knížky, s kterým dále pracujeme a prolínáme do něho i aktuální téma, které v mateřské škole probírají.

1 Přípravná část

1.1 Výzkumný problém

V dnešní digitální době nelze zabránit, aby se k dětem nedostala technika ve formě mobilních telefonů, tabletů nebo televizních přístrojů. Často děti prozradí, že se těší, až dorazí domů, kde si budou hrát na elektronickém zařízení. Proto se paní učitelka rozhodla děti v této třídě obklopit knihami a účastnit se různých projektů, které rozvíjí jejich čtenářskou pregramotnost. Děti jsou velmi zvědavé a my jsme jim chtěly dát příležitost, aby mohly poznávat knihy a písmena všemi smysly a vytvořily si ke knihám vztah, aby je vyhledávali i sami. Také jsme hledaly další možné způsoby, jak u dětí zvýšit zájmem o psanou formu českého jazyka.

1.2 Kritéria diagnostiky

Co by dítě mělo zvládat:

- Dokáže se v souvislém textu orientovat a hledat zadaná písmena,
- je schopný zvládat slovní analýzu a syntézu (rozklad slova na písmena a naopak),
- rozpozná osově převrácená písmena, (akceptace háčku u písmen Ě, Š, Ň, Ž),

- zvládá reprodukci písmen psaná hůlkovým písmem podle vzoru,
- dítě dokáže přiřadit správné písmeno k předloze,
- děti se dokázaly bez větších problémů namotivovat k činnostem vtažením do děje pohádkou, příběhem, či jiným textem,
- počet písmen, které děti bezpečně poznají bez nápovědy a s jednou nápovědou,
- děti projevují zájem o knihy a mají k nim zřetelný vztah,
- děti dokážou aktivně naslouchat čtenému slovu a jsou schopni zpětně reagovat na otázky, které se příběhu týkají,
- děti se dokážou souvisle vyjadřovat,
- děti rozvíjí, vizuální paměť,
- děti rozumí čtenému textu a dokážou ho rozebrat,
- děti rozvíjí sluchovou paměť.

1.3 Výzkumné otázky

- Jak můžeme u dětí podpořit zájem o psanou formu jazyka?
- Jaké činnosti jsou pro děti atraktivní?
- Jaké knihy mají děti rádi a zajímají se o ně?
- Která písmena děti potřebují více procvičovat?

- Jak zapojit lidské smysly do poznávání psané formy jazyka?

1.4 Specifika cílové výzkumné skupiny

V této třídě je 14 dětí. Z toho měli tři děti odklad povinné školní docházky, jeden chlapec má individuální vzdělávací plán (diagnostikovaná porucha autistického spektra). Z toho tři děti už začínají číst. Tento kolektiv se skládá ze tří dívek a zbytek z chlapců.

Tato skupina dětí je velice zvědavá, ráda zkusí nové věci, je velice vnímavá, neustále se dožaduje nových aktivit, které ve většině případů úspěšně zvládají.

Děti byly paní učitelkou od začátku školního roku intenzivně připravovány na zápis do základní školy a většina dětí již v tomto období ovládala a skvěle zvládala aktivity, které se po dětech požadují právě při nástupu do základní školy.

1.5 Aktivity k diagnostikování a denní přípravy

Projekt jsme pojali, tak že jsme vybrali jednu dětskou knížku, která je plná krátkých příběhů. Vždy vybereme určitý příběh podle tématu, který mají daný týden v mateřské škole a podle toho jaké písmeno s nimi chceme probírat. Každé ráno jim dáváme nakopírovaný text příběhu, ve kterém poté hledají zadaná písmena. Vzor písmene mají vždy před sebou na stole, kde na něho nejen koukají, ale i mohou si

ho i ohmatat. Potom při ranním kruhu jim přečteme daný příběh, který s dětmi dále rozebíráme, a odvíjejí se od něho další tematické činnosti na procvičování písmen. Příběh děti doprovází celé dopoledne. Myslíme si, že kdyby se takto pracovalo s dětmi alespoň jednou nebo dvakrát do týdne, přineslo by to skvělé výsledky.

Děti se na nás vždy velmi těšily a do všech připravených aktivit se pustily s obrovskou radostí a soustředěním. Spolu se uskutečnili 3 vstupy, v textu uvádíme jenom přípravu z jednoho vstupu, kvůli dodržení normostran příspěvku.

1.5.1 Příprava 1 – 3.4. (1. vstup)

Klíčové kompetence:

- Samostatně rozhoduje o svých činnostech
- Všimá si souvislostí, užívá při tom jednoduchých pojmů, znaků a symbolů
- Při zadané práci dokončí, co započalo
- Komunikuje v běžných situacích bez zábran a ostychu s dětmi i s dospělými
- Zajímá se o druhé i o to, co se kolem děje

Vzdělávací /dílčí/ cíle

Dítě a jeho tělo

- zvládání jemné i hrubé motoriky
- rozvoj a užívání všech smyslů

Dítě a jeho psychika

- osvojení si některých poznatků a dovedností, které předcházejí čtení i psaní
- rozvoj tvořivosti
- osvojení si elementárních poznatků o znakových systémech a jejich funkci
- vytváření základů pro práci s informacemi
-

Dítě a svět

- seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu

Dítě a ten druhý

- posilování prosociálního chování ve vztahu k ostatním lidem
- rozvoj kooperativních dovedností

Dítě a společnost

- seznamování se světem lidí, kultury a umění
- osvojení si základních poznatků o prostředí, v němž dítě žije

Očekávané výstupy

- V běžných situacích komunikuje bez zábran a ostychu s dětmi i s dospělými
- orientovat se bezpečně ve známém prostředí i v životě tohoto prostředí
- pomáhat pečovat o okolní životní prostředí
- bránit se projevům násilí jiného dítěte, ubližování, ponižování
- prožívat radost ze zvládnutého a poznaného
- řešit problémy, úkoly a situace, myslet kreativně, předkládat „nápady“
- porozumět slyšenému

Rizika

- nerespektování rozdílných tělesných a smyslových předpokladů a pohybových možností jednotlivých dětí
- jednotvárná, málo rozmanitá nabídka činností, málo podnětné, málo pestré a málo obměňované prostředí
- nedostatek empatie

- časté organizování soutěživých činností a podporování nezdravé soutěživosti
- nedostatek porozumění a ocenění úspěchu či úsilí

Věk skupiny: 5 - 7 let

Počet dětí: 10 – 16 dětí

Pomůcky: kniha, nakopírované papíry s textem, jídlo, koření, obrázky – posloupnost,

Metody a formy výuky: skupinová, individuální

Ranní činnosti

- Nakopírovaný text (s pohádkou, kterou si s dětmi budeme později číst), děti budou v textu hledat písmeno K,k
- Za správně vyhledaná všechna písmenka děti dostanou část puzzle, jako odměnu.
- Povídáme si s dětmi o jejich oblíbené knížce, necháváme jim vyprávět příběh z knížky
- Volná hra

Reflexe: Řada dětí měla problém s vyhledáním písmene v textu, i když měly vzor písmene před sebou. Dětem jsme byly nápomocné, pokud nemohly nějaká písmena najít. Nejdříve tím, že jsme jim ukázali, jaký řádek si mají přečíst ještě jednou, poté jsme jim ukázali konkrétní slovo, když ani to nepomohlo, zakryly jsme ostatní písmena

kromě toho určitého, v tom případě už ho děti našli. Ovšem někdy se stalo to, že vybrali písmeno, které bylo hned vedle toho, které měly hledat. Všechny děti úkol úspěšně dokončily a texty si po té s hrdostí, že to zvládly, pověsily na nástěnku.

Komunikační kruh

- Dětem se společně představíme a budeme si podívat o tom, že na jaře chodíme na zahrádky a sázíme si různou zeleninu, a co všechno si můžeme na zahrádce vypěstovat. Také si povíme o škůdcích, kteří nám můžou na naši zahrádku chodit a zeleninu jíst nebo ničit.

Reflexe: Děti na nás reagovaly velice pozitivně a komunikovaly s námi bez problému. Děti měly dostatek znalostí o daném tématu a vymýšlely kreativní odpovědi

Řízená činnost

Čtení pohádky *Zloděj zeli*

- V 1/3 příběhu čtení zastavíme a děti budou mít prostor k diskuzi o tom, jak by příběh mohl pokračovat dál.
- Následně se o daných možných koncích s dětmi krátce pobavíme a dočteme jim, zbytek pohádky.
- Na konci ukážeme dětem plyšovou hračku (hnědého králíčka), který v pohádce byl, s dětmi ho společně pojmenujeme, ten kdo ho bude mít u sebe, ten bude mluvit.

- Děti mohou hádat, jak by se mohla pohádka jmenovat.
- S dětmi si o příběhu povídáme. Co tam bylo dobře a co špatně. Co se jim líbilo a co naopak ne.

Reflexe: Děti během čtení vydržely být potichu a naslouchat příběhu. Ovšem zhruba 3 děti po čase začaly sledovat okolní prostředí, protože měly problém se soustředěním. Když jsme se jich zeptaly na to, jak by mohl příběh skončit, hnedka vymýšlely řadu alternativních konců, které byly opravdu hezké a některé z nich i promyšlené. Děti dokázaly bez větších problémů zopakovat děj příběhu i s určitými detaily. Děti nápad pojmenovat plyšové zvířátko nadchl a hned vymýšlely různá originální jména. Samozřejmě ne všechny děti chtěly vymýšlet jména, ale většina se zapojila.

Činnosti:

Pohybová hra

Po koberci byla rozházená písmena, která dávala dohromady slovo JAKOUBEK (jméno zahradníka z příběhu). Každé písmeno má určitou barvu a ke každému je ve stejné barvě napsáno toto písmeno na velké A4.

- Děti proměníme v malé zajíce, které si musejí doskákat pro svoje sladké zelí v podobě písmen. Vždy jim ukážeme písmeno v barvě, kterou mají hledat a oni si pro ně co nejdříve doskáčou.

- Až budou mít všechna písmena, půjdeme si je společně poskládat. Já jako vzor budu dětem ukazovat, jak jdou písmena za sebou a společně si pak slovo přečteme a zeptáme se jich, jestli vědí odkud to jméno je

Reflexe: Dětem se líbilo, že se mohly pohybovat v prostoru. Řada z nich nedokázala najít správné písmeno ve správné barvě, i když ho vidělo na velkém vzoru. Všimly jsme si, že některým dětem dělala problém orientace v prostoru.

- **Seřazení obrázků podle dějové linie příběhu** (Děti se pokusí složit obrázky, jak jdou postupně za sebou. Obrázky budeme dávat na magnetickou tabuli, ať ji všichni vidí. Postupně si můžeme vybrat některé děti, které obrázky sami umístí)

Reflexe: Děti příběh seřadily bez problémů až na 4 děti, které si nepamatovaly příběh natolik, aby byli schopné ho seřadit správně. Děti mezi sebou začaly intuitivně sami soutěžit, kdo to poskládá správně dříve.

- **Ochutnávání jídla jako králíček**

OCHUTNÁVÁNÍ

- **Motivace:** budeme ochutnávat různé jídlo, jako ochutnával králíček v pohádce zelí a mrkev.
- **Postup:** dětem zavážeme oči nebo jim řekneme, ať oči sami zavřou (jak budou chtít), potom jim opatrně vložíme kousek jídla do pusinky a děti hádají, o jaké jídlo se jedná. Pokaždé si

řekneme, na jaké písmeno jídlo začíná. Když jídla poznají, dostanou část puzzle. Připravíme si obrázek jídla a pod ním bude vždy napsané hůlkovým písmem, připevněný na tabuli. Dětem připravíme kartičky s písmeny, které budou zvedat nad hlavu, když se jich zeptáme, na jaké písmeno dané slovo začíná. Děti dostanou na konci činnosti třetí část puzzle. Společně si s dětmi přečteme i zbylá písmena ve slově.

- **Pomůcky:** jídla na písmeno K (kiwi, kaki, kedlubna, květák, kokos, kobliha, krowky) i jídla na jiné písmeno (rajče, okurka, ředkvička, paprika, atd.), karty s písmeny a jídlem
 - Na konci činnosti si děti složí a nalepí puzzle na papír, kde jim vyjde obrázek z příběhu, který si můžou odnést domů.

Reflexe: Děti činnost nadchnula a hned chtěly začít ochutnávat. Řada dětí se bála zavřít oči a nechat si vložit do úst jídlo, ale nakonec to zvládly všechny. Chlapec, který má diagnostikovanou poruchu autistického spektra, nechtěl zavírat oči, takže jsme ho nenutily a on si sám vybral, co chce jíst a dal si to do pusy. Děti všechno jídlo uměly pojmenovat a písmena, která mají, děti sama ve jménech bezpečně poznaly. Když měly děti ukazovat písmena, na která slova začínají (nejdříve s vizuální podporou poté jen sluchovou) ponořily se do činnosti a na základě předchozího prožití písmen se velice rychle zorientovaly a dokázaly rychle reagovat na změnu.

Činnosti venku

Na Jakoubka a zajíčky

Honička (Jedno dítě je Jakoubek a zbylé děti jsou králíčky. Jakoubek honí králíčky, koho chytí, musí 3x skákat na místě s rukama jako uši nebo ho někdo musí zachránit, tím že kolem něho někdo jednou obskáká.

2 Úprava aktivit pro chlapce s poruchou autistického spektra

Ve třídě se nacházel chlapec, který má diagnostikovanou poruchu autistického spektra a tak jsme některé činnosti upravily, aby se mohl všech činností účastnit spolu se zbytkem třídy. Samozřejmě chlapci po celou dobu byla k dispozici jeho asistentka, která s ním intenzivně pracuje a díky její pomoci se nemuselo upravovat mnoho činností. Každé dítě s PAS je jiné a musí se tak k němu přistupovat. Tento chlapec neměl rád porušování osobního prostoru a byl senzibilní na dotyky, neměl rád extrémně hlučné prostředí a nečekané události. Je však velice chytrý, pozorný, dodržuje stanovená pravidla a dokonce začal již číst.

Nastala například situace, kdy chlapec ztratil písmena, ze kterých měl složit později slovo, našťastí si toho asistentka všimla včas a my jí daly náhradní písmeno, jelikož by to chlapce vyvedlo z míry na zbytek dopoledne.

Další úprava činností, kterou jsme udělaly, byla při ochutnávání jídla. Když viděl, jak ostatní děti zavírají oči a vkládáme jim jídlo do úst

a oni hádají co je to za jídlo, stáhl se do sebe a lehnul si gauč, který v mateřské škole má a odmítal jít na ochutnání. Tak jsme to vyřešily tím, že jsme mu nechaly si vybrat jídlo, které chce a vzal si ho do úst sám.

V případě když jsme dělaly masáže na různé části těla, zůstali jsme u tohoto chlapce pouze na zádech, na kterých mu to nevadilo.

Naše veškeré činnosti by šly samozřejmě přizpůsobit dětem s různými druhy postižení. Od mentálního, sluchového, ke zrakovému až tělesnému postižení. U dětí s tělesným postižením bychom upravily hlavně pohybové aktivity podle druhu daného postižení. U dětí se zrakovým postižením, bychom zase všechny pomůcky upravily tak, aby si je mohly osahat a vzít do ruky. Co se týče pohybových her, tak bychom s dítětem vždy všechno pečlivě prošli nebo bychom k němu přiřadily jiné dítě (ke každé činnosti bychom mohly vybrat jiné dítě), které by mu s činnostmi pomáhalo a on by si tak budoval vztahy ve třídě. Každé dítě je samozřejmě individuální, a tak by se konkrétní úpravy odvíjely od konkrétního dítěte.

2.1 Realizační část

Uskutečněny byly čtyři návštěvy MŠ. Při první návštěvě jsme se seznámovali s prostředím mateřské školy. Při další už jsme uskutečňovali náš projekt, při kterém jsme zjišťovali, jak na tom děti jsou. Poté jsme uskutečnily ještě další dvě návštěvy, při kterých jsme

s dětmi prováděli řadu činností. Návštěvy mateřské školy probíhaly v časovém rozpětí 19. 3., 3. 4., 28. 5., 29. 5. 2019.

V tabulkách je k vidění, jak se děti zlepšovaly v rámci celé třídy jako kolektiv. Avšak autorky jako budoucí speciální pedagogové vnímají jako důležité, aby děti byly hodnoceny jako individuální a jedinečné bytosti, tak se rozhodly, že vytvoří i vyhodnocení pár jedinců. Zde zmíněné jednotlivé výsledky jsou umístěny za tabulkami třídy.

2.1 Pretest

2.1.1 Kolektiv

Třída ani v jednom kritériu hodnocení se nedostala do hodnocení 4 – neovládá, nezvládá. Horší, ale přesto velmi dobré výsledky byly u kritérií orientace v textu, hledání písmen, reprodukce písmen podle vzoru a vizuální paměť, kde kolektiv dosáhl hodnocení 2 – mírné problémy, spíš ovládá. Naprosto excelentní výsledky děti předvedly u pretestu v kritériích osově převrácená písmena, přiřazení písmen k předloze, porozumění čtenému textu a jejich reprodukce. Uvádíme jenom několik příkladů vzhledem k dodržení normostran příspěvku.

Tab. 1: Kolektiv

	Zvládá, ovládá - 1	Mírné problémy, spíš ovládá - 2	Větší problémy, spíš neovládá - 3	Nezvládá, neovládá - 4
Orientace v textu, hledání písmen		X		
Slovní analýza a syntéza		X		
Osově převrácená písmena	X			
Reprodukce písmen podle vzoru		X		
Přirazení písmen k předloze	X			
Zájem o knihy		X		
Souvislé vyjadřování		X		
Sluchová paměť		X		
Vizuální paměť		X		
Porozumění čtenému textu a jeho reprodukce	X			

2.1.2 Žák VB

Žák VB měl nejméně výraznější problémy ve slovní analýze a syntéze a dosáhl hodnocení 3, měl větší problémy a tuto činnost spíše neovládal.

Naopak měl výborné výsledky v kritériích přiřazení písmen k předložce, souvislé vyjadřování, vizuální paměť a porozumění čtenému textu, kde dosáhl hodnocení 1.

Tab. 2 VB

	Zvládá, ovládá - 1	Mírné problémy, spíše ovládá - 2	Větší problémy, spíše neovládá - 3	Nezvládá, neovládá - 4
Orientace v textu, hledání písmen		X		
Slovní analýza a syntéza			X	
Osově převrácená písmena		X		

Reprodukce písmen podle vzoru		X		
Přirazení písmen k předloze	X			
Zájem o knihy		X		
Souvislé vyjadřování	X			
Sluchová paměť		X		
Vizuální paměť	X			
Porozumění čtenému textu a jeho reprodukce	X			

2.1.3 Žák VP

U žáka VP se hodnocení pohybovalo jen v rozmezí 1 – 2. Přesně polovina kritérií dosáhla hodnocení 2.

	Zvládá, ovládá - 1	Mírné problémy, spíš ovládá - 2	Větší problémy, spíš neovládá - 3	Nezvládá, neovládá - 4
Orientace v textu, hledání písmen		X		
Slovní analýza a syntéza	X			
Osově převrácená písmena	X			
Reprodukce písmen podle vzoru		X		
Přirazení písmen k předloze	X			
Zájem o knihy		X		
Souvislé vyjadřování	X			
Sluchová paměť		X		

Vizuální paměť	X			
Porozumění čtenému textu a jeho reprodukce		X		

Tab. 3 VP

2.1.4 Žák KD (přiřazeno IVP)

Tento žák neměl horší hodnocení než 2. Byl velice zvědavý a rád měl individuální aktivity na vyšší úrovni než ostatní.

Tab. 4 KD

	Zvládá, ovládá - 1	Mírné problémy, spíše ovládá - 2	Větší problémy, spíše neovládá - 3	Nezvládá, neovládá - 4
Orientace v textu, hledání písmen		X		
Slovní analýza a syntéza		X		
Osově převrácená písmena	X			
Reprodukce písmen podle vzoru	X			
Přirazení písmen k předloze	X			

Zájem o knihy		X		
Souvislé vyjadřování		X		
Sluchová paměť	X			
Vizuální paměť	X			
Porozumění čtenému textu a jeho reprodukce		X		

3 Závěr

Projekt Rozvoj čtenářské pregramotnosti a podpora zájmu dětí o psanou formu jazyka považujeme za úspěšný, jelikož jak je vidět u srovnání pretestu a posttestu u všech dětí došlo ke zlepšení v rámci zjišťovaných kritérií.

Je důležité poznamenat, že děti byly již od září velmi intenzivně připravovány na nástup do základní školy a proto již mnoho dovedností měly naučené a zautomatizované, proto jsme se snažily najít ještě jiné způsoby, jak děti zaujmout a podat jim činnosti hravou formou, která dětem předá nejvíce.

Uvědomujeme si, že děti některé aktivity či dovednosti, ještě v tomto věku splnit a umět nemusí, avšak chtěly jsme vyzkoušet, jak to děti zvládnou a jak se budou bavit.

Měly jsme možnost zjistit, jakou mají děti paměť, jelikož mezi první a druhou návštěvou byl velký časový rozestup. Děti nejen, že se často dotazovaly, kdy zase budou mít aktivity podobné těm našim, dokonce při druhé návštěvě si dobře pamatovaly, co proběhlo za činnosti minulou návštěvu.

Děti byly během všech výstupů nadšené, zvědavé, slušné a vyžadovaly naši přítomnost i po čase určené pro projekt.

Poděkování

Příspěvek mohl vzniknout za podpory *projektu Podpora pregramotností v předškolním vzdělávání reg. č.: CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_011/0000663*.

Literatura

KUCHARSKÁ, A. (2014). *Pojetí a rozvoj čtenářské gramotnosti v předškolním období*. In Pedagogická orientace. Praha, 24(4): 493.

MELMEROVÁ, Alena. (2017). *Metody rozvoje předčtenářské gramotnosti*. Diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

TOMÁŠKOVÁ, Iva (2015). *Rozvíjíme předčtenářskou gramotnost v mateřské škole*. Praha: Portál.

ZAJITZOVÁ, E. (2011). *Předškolní vzdělávání a jeho význam pro rozvoj jazyka a řeči*. Praha: Hnutí R.